

Alexandru-Șerban Rățoi

Supraîndatorarea simplilor particulari

- Abordare pluridisciplinară
- Examen al jurisprudenței străine
- Ipoteze practice, cu aplicare extinsă
- Modelul insolvenței persoanei fizice
- Examen al legislației speciale cu rol în prevenția supraîndatorării
- Analiză punctuală și propuneri de interpretare constructivă a Legii nr. 151/2015

Editura C.H. Beck
București 2022

Cuprins

Abrevieri	XI
Prefață	XIII
Partea I. Prevenția supraîndatorării – o busolă prin jungla pluridisciplinarității	1
Capitolul I. Cauzele generale ale supraîndatorării	3
Secțiunea 1. Cauze endogene	4
§1. Deplina afirmare a pluridisciplinarității	5
1.1. Nevoile, motivațiile și personalitatea consumatorului	7
1.2. Dinamica procesului de achiziție	17
§2. Analiza și particularitățile cauzelor endogene	20
2.1. Cauze veritabile	21
2.2. Cauze asimilate	25
Secțiunea a 2-a. Cauze exogene	31
§1. Politica și conduita instituțiilor de credit	32
1.1. Informare, consiliere, avertizare – obligații derivate din cerința bunei-credințe a profesionistului	34
1.2. Povara riscului valutar – o provocare a obligației de avertizare	63
§2. Politica legislativă	72
2.1. Plafonarea dobânzilor în România. Scurtă privire asupra retractului litigios	73
2.2. Plafonarea dobânzilor în dreptul comparat	87
Concluzia Capitolului I	101
Capitolul II. Prevenția supraîndatorării – o provocare europeană	102
Secțiunea 1. Legislația specială – o abordare progresivă, dar insuficientă	103
§1. Rol principal: protecția consumatorilor	103
1.1. Încadrarea informațiilor generale destinate a încita consumatorul să încheie un contract cu un profesionist	106
1.2. Formalism informativ și formalism contractual	116
§2. Rol secundar: dreptul concurenței	136
2.1. <i>Le grand droit de la concurrence</i> . Acțiunea în daune	138
2.2. <i>Le petit droit de la concurrence</i> . Acțiunea în concurență neloyală	151
Secțiunea a 2-a. O abordare susținută de evoluția dreptului comun	155
§1. Instituții juridice moderne, consacrate legislativ de Codul civil din 2009	158

1.1. Instituții juridice destinate corijării dezechilibrului formal și potențial dintre cocontractanți	159
1.2. Instituții juridice destinate corectării dezechilibrului substanțial dintre prestațiile cocontractanților	166
§2. Influența virtuală exercitată de principiile demonstrative ale dreptului civil	171
2.1. Atenuarea principiului <i>pacta sunt servanda</i>	173
2.2. Principiul solidarismului contractual	190
Concluzia Capitolului II	197

Partea II. Tratatul supraîndatorării – insuficienta încadrare prin mecanismul insolvenței 199

Capitolul I. Rolul și fundamentele insolvenței în tratamentul supraîndatorării particularilor 202

Secțiunea 1. Insolvența simplilor particulari – obiectivele, rolul și fundamentele unui model ideal	204
§1. Dispute privind calificarea legislației insolvenței	205
1.1. Un program de asigurare socială	206
1.2. Un risc de hazard moral	217
§2. O finalitate recunoscută	227
2.1. O regulă ideală: eliberarea de datorii	228
2.2. Respectarea intereselor creditorilor – o realitate implacabilă?	235
Secțiunea a 2-a. Buna-credință și supraîndatorarea – fundamentele legislației insolvenței	248
§1. Conceptul de bună-credință	250
1.1. O regulă străveche	251
1.2. O regulă actuală, reafirmată constant	257
§2. Conceptul de supraîndatorare	260
2.1. O instituție cu tradiție	261
2.2. Complexitatea conceptului	268
Concluzia Capitolului I	279

Capitolul II. Cronica unei reglementări mult așteptate – Legea nr. 151/2015 privind insolvența persoanei fizice 280

Secțiunea 1. Condiții de drept material	281
§1. Condiții subsumate statutului personal al debitorului	281
1.1. Condiții relative la situația juridică a debitorului	282
1.2. Condiții relative la comportamentul debitorului	303
§2. Condiții subsumate situației patrimoniale a debitorului	328
2.1. Activ, pasiv și patrimoniu	329
2.2. Determinarea supraîndatorării	343
Secțiunea a 2-a. Procedura de tratament al supraîndatorării	351
§1. Organe, instituții, proceduri	351
1.1. Organe și instituții comune	351
1.2. Proceduri diferențiate	362

§2. Efectele procedurii insolvenței	375
2.1. Efecte generale	375
2.2. Efecte speciale – ingrata poziție a fideiusorului în raport cu insolvența debitorului principal	383
Concluzia Capitolului II	426
Concluzia generală	427
Bibliografie	433
Index alfabetic.....	467

Partea I

Prevenția supraîndatorării – o busolă prin jungla pluridisciplinarității

1. Tematica generală a Părții I. Prima parte din prezenta lucrare, denumită *Prevenția supraîndatorării*, se dezvăluie, pentru acela care îi dedică timp de reflecție și cercetare, asemenea unui bujor ce înflorește câte puțin, pe fiecare zi ce trece.

Analiza cauzelor generale ale supraîndatorării ni s-a dezvăluit treptat, cauzele endogene fiind marcate de puternica latură a *psihologiei supraîndatorării* și a *consumului compulsiv* al simplului particular, elemente încadrate de economia comportamentală și care pot influența în mod esențial situația economică a acestuia. Nu am ignorat nici influența decisivă pe care o pot avea asupra situației de supraîndatorare a simplului particular diverse *accidente ale vieții*¹, cum ar fi problemele de sănătate, evenimente ale vieții de familie etc.

Supraîndatorarea reprezintă, în egală măsură, sursă a numeroase drame de ordin personal, dar relația causală poate fi și inversă² – dramele din viața personală pot conduce debitorul către o supraîndatorare *activă* ori *pasivă*³.

Deși, la o primă vedere, dreptul nu poate interveni decât punctual pentru a proteja consumatorul vulnerabil încă din această fază (*e.g.* prin mecanisme esențialmente de drept civil, care urmăresc protejarea consimțământului celui vulnerabil⁴), analiza influenței exercitate de dreptul european asupra dreptului nostru național⁵ a relevat

¹ Termen utilizat de *Martine Aubry* și preluat de *M.-J. Campana*, *L'effacement des dettes...*, op. cit., p. 44.

² *C. Loyer*, *Les mesures de prévention du surendettement des particuliers à la croisée des chemins des droits commun et spécial*, Droit, Université de La Rochelle, 2014, p. 19-20 pct. 1. Autoarea se întreabă – justificat – în ce măsură starea de supraîndatorare poate fi asimilată unei *stări de necesitate*, cauză justificativă pentru săvârșirea unei infracțiuni. Pentru situația din reglementarea noastră internă, a se vedea art. 20 alin. (2) C.pen.

³ *Gh. Piperea*, *Felix qui nihil debet*, în *Revista Phoenix* nr. 46, octombrie-decembrie 2013, p. 72. Pentru o analiză duală a cauzelor supraîndatorării, a se vedea *L. Bercea*, *Supraîndatorarea consumatorilor de credite: concept echivoc, soluții lacunare*, în *RRDA* nr. 7/2012, p. 146-148.

⁴ *C. Thibierge-Guelfucci*, *Libres propos sur la transformation du droit des contrats*, RTD civ. 1997, p. 359. Principiul egalității contractanților a fost afirmat, pentru a permite părții care se află în situație de inferioritate tehnică și economică să poată contracta și executa obligațiile proprii în cunoștință de cauză (*e.g.* teoria viciilor de consimțământ, informarea contractuală în vederea unei reflecții asupra oportunității încheierii contractului, interpretarea contractului devin instrumente în vederea asigurării dezideratului egalității).

⁵ Influență criticată uneori în condițiile în care „*a introdus veritabile corpuri străine în sistemul nostru de drept, care pot conduce la estomparea anumitor principii sau reguli juridice în favoarea unor standarde pur economice*” – *Y. Picod*, *Droit de la consommation...*, op. cit., parag. 214.

existența unor pârghii și mecanisme instituționale imaginate pentru a interveni și a consolida situația în care se află un simplu particular (e.g. prin mecanisme derivate din politica de creditare adoptată de instituțiile de credit, dar și prin mecanisme derivate din politica legislativă a unui stat, cum ar fi plafonarea dobânzilor).

Directiva (UE) 2019/1023 a Parlamentului European și a Consiliului privind cadrele de restructurare preventivă, remiterea de datorie și decăderile, precum și măsurile de sporire a eficienței procedurilor de restructurare, de insolvență și de remitere de datorie și de modificare a Directivei (UE) 2017/1132¹ declară, cu emfază, că „supraîndatorarea consumatorilor este un motiv de mare preocupare economică și socială și este strâns legată de reducerea excedentului de datorie” (considerentul 21). Cu toate acestea, art. 1 alin. (2) lit. (h) dispune, sec, că Directiva nu este aplicabilă debitorilor „persoane fizice care nu sunt întreprinzători”, cu excepția situației în care statele membre optează expres să extindă aplicabilitatea și în privința acestora [art. 1 alin. (4)].

Restructurarea preventivă, în modalitatea în care este reglementată de Directiva (UE) 2019/1023, este nu doar recomandată în vederea reglementării coerente a insolvenței persoanei fizice, ci obligatorie pentru atingerea scopului procedurii, respectiv eliberarea de datorii.

O situație de criză, conjuncturală sau structurală, poate conduce la rupura anumitor echilibre și poate să fragilizeze sau să condamne la supraîndatorare contractanții vulnerabili².

Am abordat problematica prevenției supraîndatorării în încercarea de a pune bazele acestui demers pluridisciplinar, prin analiza succesivă a **cauzelor generale ale supraîndatorării (Capitolul I)** și a **prevenției supraîndatorării din perspectiva influenței exercitate de dreptul european asupra dreptului nostru național (Capitolul II)**.

¹ JOUE L 172/18 din 26 iunie 2019. În continuare, în text, *Directiva privind restructurarea și insolvența*.

² C. Gau-Cabée, Enchaîné, affranchi, protégé, triomphant..., op. cit., p. 33.

Capitolul I

Cauzele generale ale supraîndatorării

2. Analiza duală a cauzelor supraîndatorării. Legea română nu se preocupă, în mod direct, de cauzele generale care pot provoca supraîndatorarea, iar practica judiciară în materie este în prezent prea „crudă” pentru a dezlega astfel de împrejurări de fapt.

Din perspectivă juridică, cauzele supraîndatorării prezintă relevanță pentru a determina în ce măsură o persoană fizică poate beneficia de protecția legii vizând tratamentul situației de supraîndatorare. O cunoaștere profundă a acestor cauze permite o aplicare corectă a legii și respectarea deplină a scopului pentru care a fost adoptată – protejarea persoanelor fizice care, din motive neimputabile lor, se găsesc în situația de a fi supraîndatorate.

Din perspectivă economică, aceste cauze ajută pentru stabilirea unei politici statale corecte și echilibrate, dar și pentru elaborarea unor măsuri care să compenseze anumite împrejurări care nu îi sunt imputabile persoanei fizice și care îl pot conduce pe acesta în situația de a se supraîndatora.

În general, considerăm că identificarea și înțelegerea cauzelor generale ale supraîndatorării sunt condiții esențiale nu doar pentru aplicarea legii și pentru stabilirea politicilor economice ale statului, ci și pentru ceea ce vom denumi „prevenția prevenției” supraîndatorării.

În anul 2018, cu ocazia conferinței „Insolvența persoanei fizice și darea în plată”, organizată la Craiova în colaborare cu Baroul Dolj și Facultatea de Drept din cadrul Universității din Craiova, conferința inclusă într-un turneu de astfel de evenimente, având ca obiectiv familiarizarea practicienilor și persoanelor fizice cu noua legislație a insolvenței particularilor, am susținut că printre organele procedurii ar trebui să se numere și un psiholog.

Creдем că această afirmație se verifică în urma unei analize a cauzelor generale ale supraîndatorării.

Schematic, „geneza” îndatorării¹ poate fi încadrată pe trei paliere: (i) conjunctura economică generală, mai mult sau mai puțin permisivă în privința îndatorării²,

¹ Expresia îi aparține Profesorului *Jean Derruppé*, Rapport de synthese, Journées Argentines de l'Association Henri Capitant, loc. cit., p. 29.

² Vom vedea, de exemplu, că politica bancară și politica legislativă joacă un rol foarte important în acest sens, fiind tendințe care pot influența, în fapt sau în drept, gradul de acces al persoanelor fizice la credite. În ultima vreme, se manifestă o tendință, la nivel european, de protejare strictă a consumatorilor și de încadrare a practicilor bancare. Pentru detalii, a se vedea, *infra*, Capitolul II *Prevenția supraîndatorării – o provocare europeană*, Secțiunea I *Legislația specială – o abordare progresivă, dar insuficientă*, unde vom trata pe larg dispozitivul european de protecție a consumatorilor (cele trei Directive „fundamentale”, care revoluționează protecția consumatorilor *post-criză* în statele membre – Directiva CCD „Consumer

(ii) comportamentul debitorilor și (iii) comportamentul creditorilor¹. Toate aceste paliere pot fi subsumate și sistematizate într-o analiză duală: cauze endogene - cauze exogene ale supraîndatorării.

Vom parcurge, succesiv, **cauzele endogene ale supraîndatorării** (Secțiunea 1), pentru a analiza apoi **cauzele exogene ale supraîndatorării** (Secțiunea a 2-a).

Secțiunea 1. Cauze endogene

3. Cauze endogene: expresia pluridisciplinarității. Cauzele endogene ale supraîndatorării sunt adesea echivalate, în mod eronat, cu un comportament nesăbuit al simplului particular, calificat în doctrină drept *supraîndatorare activă*².

Inconștiența, imaturitatea, supra-consumul patologic³ și, în general, supraîndatorarea activă a fost calificată drept o cauză *marginală* a supraîndatorării⁴. În prezent, situațiile independente de voința debitorului generează mai frecvent supraîndatorare, un motiv în plus pentru care eficiența politicilor statale este pusă în discuție. „*Impulsurile și pasiunile*” individului nu mai echivalează cu supraîndatorarea, care a devenit expresia unei crize sociale și societale⁵.

Încă există supraîndatorați „*activi*” care, departe de a fi *greieri* sau *abili utilizatori* ai avantajelor societății de consum, sunt *indivizi rătăciți*, ajunși în impas în afara unei voințe conștiente de a se supraîndatora.

În plus, deși categoria cea mai expusă la supraîndatorare este constituită din persoane fără angajament (șomeri) care nu mai au dreptul de a beneficia de ajutorul (social) de șomaj⁶, acest fenomen începe să se afirme și în rândul persoanelor cu o viață profesională activă. Insuficient de săraci pentru a beneficia de ajutoare sociale

Credit Directive”, Directiva MCD „*Mortgage Credit Directive*” și Directiva CRD „*Consumer Rights Directive*”), precum și legile ori ordonanțele menite a implementa, în dreptul intern, aceste directive.

¹ De unde și noțiunea de „buna-credință (...) în ambele sensuri”, pe care o vom acredita în cuprinsul tezei, în special cu privire la obligația instituțiilor de credit de a *consilia și avertiza* consumatorul - particular persoană fizică.

² Supraîndatorării „*activi*” sunt „*greieri* care nu se preocupă de viitor, rătăciți inconștienți de amploarea angajamentelor pe care și le asumă sau ași ai creditului, care exploatează, cu mai mult sau mai puțin succes, atuurile societății de consum și a posibilității de a supraîndatora”. Aceste metafore în cascadă îi aparțin Profesorului *Jean Derruppé*, Rapport de synthese, loc. cit., p. 30.

³ *Gh. Piperea*, Felix qui nihil debet, loc. cit., p. 72, în special nota de subsol nr. 7.

⁴ *J.B. Racine*, Faut-il encore payer ses dettes?..., op. cit., p. 43.

⁵ Avizul 2014/C 311/06 al Comitetului Economic și Social European privind protecția consumatorilor și tratamentul adecvat al îndatorării excesive pentru prevenirea excluziunii sociale, p. 38-46.

⁶ Pentru „intercalările” care pot apărea între diferitele sisteme statale de ajutor social, a se vedea *infra*, Partea a II-a, Capitolul I, Secțiunea 1, §1, l.1.

și insuficient de înstăriți pentru a face față angajamentelor pe care și le-au asumat, aceste persoane pot intra facil în *spirală supraîndatorării*¹.

Această constatare economică trebuie coroborată cu o constatare socială: numărul familiilor monoparentale, ca și cel al divorțurilor, înregistrează în România un parcurs în general crescător², iar aceste familii (fragilizate) sunt expuse în mod natural unui risc mai mare de supraîndatorare.

Pentru a determina aceste tipologii, un examen al teoriilor economice și psihanalitice ale supraîndatorării se impune, ceea ce ne va conduce la un demers susținut de a clarifica motivele subiacente ale consumului.

Nu am pierdut din vedere niciun moment că, încă de la așezarea primelor fundamente ale psihanalizei prin întemeierea, în 1908, a Asociației Internaționale de Psihanaliză, Sigmund Freud și-a fixat drept obiectiv principal „*dezvoltarea științei psihanalizei fie drept o ramură a psihologiei, fie prin aplicațiile sale în cadrul medicinei și a științelor umane*”. Încă din 1912, revista *Imago* își propune să aplice psihanaliza științelor umane, printre care se numără și dreptul.

Doar astfel putem separa *grâul de neghina*³, pentru a determina apoi buna sau reaua-credință a simplului particular, condiție esențială de acces la legislația tratamentului supraîndatorării.

Vom arăta că aceste resorturi sunt expresia unei **depline afirmări a pluridisciplinarității dreptului cu alte ramuri ale științei socio-economice (§1)**, analiza noastră urmând a fi dublată de o **identificare, enumerare și analiză amplă a cauzelor endogene** care pot avea drept efect supraîndatorarea persoanei fizice (§2).

§1. Deplina afirmare a pluridisciplinarității

4. Plan. Analiza cauzelor endogene care pot provoca supraîndatorarea presupune o calificare a resorturilor interne ce pot determina un individ sau o familie să se integreze într-un raport juridic având ca obiect achiziționarea a unui bun sau unui serviciu.

¹ *J. Julien, L'escalier de Penrose – Peut-on résorber le surendettement, în Contrat Concurrence Consommation nr. 11, noiembrie 2015, étude 14, passim.*

² Comparativ cu celelalte țări din UE, în anul 2016 (ultimul an pentru care sunt date disponibile la nivel european), România, cu o rată a divorțurilor de 1,5%, a înregistrat un nivel mediu. În acest sens, a se vedea, publicația „Evenimente Demografice 2018” editată de Institutul Național de Statistică (http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/evenimente_demografice_in_anul_2018.pdf), ultima accesare în 18.07.2019.

³ „*Asemenea este împărăția cerurilor – omului care a semănat sămânța bună în țarina sa. Dar când oamenii dormeau a venit vrăjmașul lui, a semănat neghina printre grâu și s-a dus. Iar dacă a crescut paiul și a făcut rod, atunci s-a arătat și neghina. Venind slugile stăpânului casei, i-au zis: Doamne n-ai semănat tu, oare, sămânța bună în țarina ta? De unde are neghina? Iar el a răspuns: Un om vrăjmaș a făcut aceasta. Slugile i-au zis: voești deci să ne ducem și s-o plivim? El însă a zis: Nu, ca nu cumva plivind neghina, să smulgeți odată cu ea și grâul. Lăsați să crească împreună grâul și neghina, până la seceriș și la vremea secerișului voi zice secerătorilor: Pliviți mai întâi neghina și legați-o în snopi ca să o ardem, iar grâul adunați-l în jitița mea (s.a.)” – Matei 13:24-30.*

Simpla analiză întemeiată pe o *himeră* a individului rațional, ale cărui alegeri sunt guvernate de teoria utilității scontate, a fost contrazisă încă din anul 1952, pornind de la o ghicitoare¹, de cel ce avea să devină ulterior câștigătorul premiului Nobel pentru economie, francezul Maurice Allais.

Resorturile interne ce pot declanșa, pentru un consumator, un proces de achiziție a unui bun sau serviciu au fost analizate pe larg în doctrină, din multiple perspective, ceea ce va determina concluzia unei evidente pluridisciplinarități în domeniu.

Concluzia pluridisciplinarității și necesitatea unei analize de acest tip nu reprezintă o premieră și nici o descoperire pe care să ne-o însușim în condițiile în care peisajul juridic românesc s-a preocupat recent² de aceasta. În doctrina străină, această tematică a făcut obiectul, în trecut, a unor dezbateri substanțiale, care au condus la perfecționarea mecanismului juridic de prevenție și tratament al supraîndatorării simplului particular³.

Dreptul se estompează, atunci când discuția se poartă cu privire la cauzele endogene ale supraîndatorării, lăsând locul altor ramuri de specialitate, cum ar fi: economia (teoria economică sau *Homo economicus*), sociologia (teoria interacțiunii sociale și a influențelor interpersonale), psihologia (teoria psihanalitică) sau chiar psihiatria, în ipoteza unor afecțiuni grave, care conduc simplul particular în direcția unor achiziții *incontrolabile*.

După cum afirma Decanul Carbonnier în lucrarea sa de referință pentru dreptul contemporan⁴, „*dreptul este făcut de oameni, pentru oameni; în toate aspectele sale, dreptul este relaționat cu psihologia*”. Acesta este corolarul intuiției geniale pe care Sigmund Freud a avut-o încă din 1908.

În teoria științelor sociale, poate fi identificată o terminologie variată pentru această noțiune care exprimă motivația individului de a achiziționa un anumit bun/serviciu: nevoi, dorințe, impulsuri, mobiluri, instincte. Toate acestea descriu, în realitate, aceeași idee, deși nu există identitate între nevoi (care pot fi naturale sau artificiale) și dorințe/capricii (care sunt induse de profesioniști sau de societate).

Pentru a determina care sunt cerințele și motivațiile consumatorului se impune determinarea importanței, în procesul de achiziție a unui bun sau a unui serviciu, a impactului ***nevoilor, motivațiilor și personalității individului în îndeplinirea unui anumit act de consum (1.1.)***, cu alte cuvinte o analiză a ceea ce am denumit ***psihologia supraîndatorării***, urmând ca apoi să studiem ***dinamica procesului de achiziție (1.2.)*** pentru a concluziona impactul ***psihologiei supraîndatorării*** asupra actului propriu-zis de consum.

¹ Descrișă sub denumirea de *Paradoxul lui Allais* în *D. Kahneman, Gândire rapidă, gândire lentă*, Ed. Publica, 2015, p. 485-486.

² Gh. Piperea, *Contracte și obligații comerciale*, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 79-103, secțiunea dedicată *Contractului în varianta sa irațională*.

³ M. Gardaz, *Presentation, Le surendettement des particuliers sous la direction de Michel Gardaz*, Ed. Anthropolos, Economica, Paris, 1995. Michel Gardaz este psihanalist și profesor în psihologie clinică la Universitatea din Angers, Franța.

⁴ J. Carbonnier, *Flexible Droit. Pour une sociologie du droit sans rigueur*, ed. 10^e, Ed. LGDJ, Paris, 2001, p. 417.

1.1. Nevoile, motivațiile și personalitatea consumatorului

5. Procesul de achiziție, un sinonim al actului de consum? Rolul consumatorului a fost încă din cele mai vechi timpuri considerat primordial, acesta reprezentând beneficiarul și principalul operator al economiei¹.

S-a spus că actul de consum „*nu este decât o fațetă a comportamentului uman, iar a căuta o explicație pentru acesta presupune a deschide porțile științelor sociale, în cel mai larg sens ce poate fi conferit acestui concept*”².

Care sunt rațiunile care determină un individ să cumpere și să consume un anumit produs (în general sau prin raportare la altele), într-o anumită cantitate, la un anumit moment, într-un anumit spațiu? Care sunt resorturile care determină individul să se îndatoreze pentru a îndeplini un anumit act de consum?

Economia comportamentală propune o analiză duală, pliată pe cele două sisteme de gândire: Sistemul 1 (automat și rapid, responsabil cu impulsuri și asociații libere) și Sistemul 2 (responsabil cu atenția necesară activităților mintale solicitante)³.

Analiza duală afirmată în economia comportamentală nu reprezintă altceva decât acceptarea faptului că procesul de achiziție presupune un conglomerat între *rațiune* și *resorturi (subiective) interne*. Un individ va lua o decizie de achiziție prin raportare la ambele elemente, gravura *Somnul rațiunii naște monștri* din seria de 80 de gravuri *Los caprichos* a lui Francisco de Goya fiind edificatoare despre pericolele unui dezechilibru între *rațiune* și *pasiune*.

Științele sociale propun explicații pentru factorii care stau la baza declanșării unui proces de achiziție în termeni de *nevoi și motivații*. De asemenea, *personalitatea consumatorului*, respectiv modul în care acesta se comportă și felul în care reacționează în societate, reprezintă un factor important în procesul de achiziție.

Un proces de achiziție presupune analiza acestuia din trei perspective: cine cumpără, cum cumpără, de ce cumpără.

Aceste trei dimensiuni-cheie⁴ sunt analizate, în literatura de specialitate, astfel: (i) unitatea în luarea deciziilor; (ii) procesul de cumpărare; (iii) factorii explicativi ai achiziției.

6. Nivelurile procesului de achiziție. Factorii explicativi ai achiziției prezintă un rol fundamental pentru înțelegerea resorturilor care determină consumatorul să procedeze la o anumită achiziție⁵.

Există trei niveluri de explicații ale comportamentului de achiziție manifestat de un consumator:

(i) Nivelul socio-cultural, care include clasa socială din care face parte consumatorul, dar și stilul său de viață, respectiv gradul său de cultură.

¹ H. Temple, *Le droit de la consommation est-il subversif?* în *Etudes de droit de la consommation*, Liber Amicorum Jean Calais-Auloy, Ed. Dalloz, Paris, p. 1069.

² B. Dubois, *Comprendre le consommateur*, ed. 2^è, Ed. Dalloz, Paris, 1994, p. 11.

³ D. Kahneman, op. cit., p. 39.

⁴ B. Dubois, op. cit., p. 7.

⁵ Pentru o analiză exhaustivă, a se vedea B. Dubois, op. cit., p. 13-221.

(ii) Nivelul interpersonal, care se referă la raportarea consumatorului la anumite grupuri de referință sau lideri de opinie.

(iii) Nivelul individual, care include cerințele, motivațiile și atitudinea (personalitatea) consumatorului.

Toate aceste niveluri explicative ale comportamentului de achiziție manifestat de un consumator pot fi încadrate într-o analiză economică (*Homo Economicus*¹) sau într-o analiză psihologică (cea mai semnificativă, din perspectiva noastră, fiind teoria psihanalitică construită de Sigmund Freud căreia i se adaugă teorii mai moderne exprimate de fondatorii economiei comportamentale, printre care este relevantă *teoria estimării șanselor* exprimată de Daniel Kahneman și Amos Tversky²).

7. Un model insuficient: teoria economică a factorilor de achiziție. Din perspectivă economică, începând cu anii 1960, lumea a cunoscut o schimbare radicală în ceea ce privește creditarea persoanelor fizice, aceasta fiind extinsă de la credite acordate pentru finanțarea achiziției unei locuințe la creditele de consum. Această schimbare a fost provocată de evoluția rapidă a industriei după cel de-al Doilea Război Mondial, de evoluția comerțului și a modului de viață prin concentrări urbane, noi produse și servicii, sisteme de distribuție, metode revoluționare de vânzare etc.³

A luat naștere așa-numita *societate de consum*, caracterizată prin acces facilitat la creditare și posibilitatea persoanelor fizice încadrate în anumite categorii sociale⁴ de a achiziționa *de îndată* un bun pentru care, în trecut, trebuiau să *economisească*. Referitor la acest aspect, în doctrină se arată că „plății în numerar, utilizate până la acel moment de strămoșii noștri, i se substituie plata prin utilizarea unei facilități de creditare”⁵. Îndatorarea începe să se afirme drept „o modalitate obișnuită de gestionare a patrimoniilor”⁶, iar creditul „un fundament în ceea ce privește consumul gospodăriilor”⁷.

Acest sistem a fost adâncit de lipsa oricărui sentiment de vinovăție și de răspundere pentru cei care s-au lansat în „practici prădalnice de creditare”⁸, constând în credite ipotecare acordate unor persoane fără bonitate, taxare excesivă a descope-ritului de cont, asumarea excesivă a riscurilor în politica de creditare.

¹ Această calificare transformă consumatorul „într-un agent economic, ale cărui interese sunt protejate derivat din faptul bunei funcționări al pieței” – M. Friant-Perrot, *Le consommateur vulnérable à la lumière du droit de la consommation de l'Union européenne*, RTD Eur. 2013 p. 483.

² Bazele acestei teorii au apărut în A. Tversky, D. Kahneman, *Judecata evaluativă în condiții de incertitudine: euristici și biasuri*, în *Revista Science*, vol. 185/1974 și tradus de D. Crăciun în D. Kahneman, op. cit., Apendice A, p. 651-673.

³ H. Temple, *Le droit de la consommation est-il subversif?...*, loc. cit., p. 1069.

⁴ X. Lagarde, *Prevention du surendettement*, loc. cit., p. 14.

⁵ V. Martineaud-Bourgninaud, *Procédures de surendettement des particuliers et rétablissement personnel*, Ed. LGDJ, Issy-les-Moulineaux, 2018, p. 10.

⁶ B. Oppetit, *L'endettement et le droit* in *Mélanges en hommage à André Breton et Fernand Derrida*, Ed. Dalloz, Paris, 1991, p. 295.

⁷ Ibidem.

⁸ J.E. Stiglitz, *Prețul inegalității*, Ed. Publica, București, 2013, traducere de S. Nistor, p. 20-28.